

Nr 7.

*Andra kammarens första tillfälliga utskottets utlåtande nr 7,
i anledning av väckt motion angående undersökning
och inventering av de folkmoraliska förhållandena.*

I en inom andra kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott remitterad motion, II: 328, av herrar *Johnsson* i Stockholm och *Svensson* i Ljungskile, har hemställts, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en sådan undersökning och inventering av de folkmoraliska förhållandena, som i motionen angivits. Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat yttranden från svenska kyrkans diakonistyrelse, fångvårdsstyrelsen, skolöverstyrelsen och ungdomsvårdskommittén, varjämte utskottet berett frikyrkliga samarbetskommittén tillfälle att yttra sig över motionen.

Svenska kyrkans diakonistyrelse hävdar, att det skulle vara synnerligen ödesdigert om ett visst uttalande i motionens motivering finge tolkas därhän, att riksdagen komme att betraktas som moralauktoritet eller som avgörande instans beträffande livsåskådningsfrågor. Moralen måste för att få praktisk effekt och även ur principiell ståndpunkt ytterst ha en religiös — d. v. s. i dagens läge: en kristen — grundval. Rätt och moral varken uppstå av sig själva eller kunna i längden vila i sig själva. De ha framvuxit på religionens, i vårt land på kristendomens mark. Diakonistyrelsen har emellertid intet att erinra mot den i motionen uttalade önskan att en undersökning måtte komma till stånd, men vill därvid understryka vikten av att denna undersökning anförtros åt en allsidigt sammansatt kommitté, där jämväl kristna synpunkter bliva väl företrädda.

Fångvårdsstyrelsen erinrar om att utredningar företagits eller äro i gång i åtskilliga av de i motionen berörda frågorna. Styrelsen erinrar bland annat om att ungdomsvårdskommittén sedan flera år tillbaka är sysselsatt med bland annat frågor angående bekämpande av ungdomsbrottligheten, att nykterhetsfrågan utredes av 1944 års nykterhetskommitté, att befolkningsutredningen för ett par år sedan avlämnat betänkande i abortfrågan och att utredning föreligger rörande den del av sexualfrågan, som avser sexualundervisningen i högre skolor. Skolkommissionen lär enligt förljudande ägna särskild uppmärksamhet åt frågan om karaktärsfostran under skoltiden. Undersökningar rörande orsakerna till asociala beteenden finnes i tidigare utredningar och torde komma att inflyta jäm-

väl i de utredningar som nu pågå. Enligt styrelsens mening är det riktigast att på detta sätt undersöka orsakssammanhangen inom varje område för sig, eftersom materialet härigenom kan hållas inom rimliga gränser. Vad angår andra i motionen berörda frågor, till exempel bedömningen av moralåskådningens betydelse som brottshämmande eller brottsfrämjande faktor, finner styrelsen en undersökning av dessa och liknande spörsmål knappast lämpa sig för en offentlig utredning. Sådana undersökningar ha hittills utförts av enskilda forskare inom olika vetenskapliga discipliner, och någon annan utväg lär icke vara framkomlig. Måhända vore det tänkbart, att staten kunde ekonomiskt understödja sådana forskare, tillhörande olika meningsriktningar, som ville ägna sig åt dylika undersökningar.

Skolöverstyrelsen finner motionens syftning så allmän och så vagt hållen, att det försvårar ett ställningstagande till densamma. Styrelsen finner att motionens önskemål i väsentliga delar bliva tillgodosedda genom ungdomsvårdskommitténs uppdrag. Dess avslutade arbetsresultat torde sålunda böra avvaktas, innan nya åtgärder i samma riktning vidtagas.

En undersökning angående »i vilken utsträckning folkreaktionen eller folkmeningen lösgjorts från den kristna idealbildningen» i vissa livsförhållanden synes mycket vanskelig att genomföra på ett objektivt sätt, icke minst därför att gränserna mellan medveten och omedveten idealbundenhet äro synnerligen svåra att draga.

Ungdomsvårdskommittén vill gentemot motionärernas analys av brottsiffrorna invända, att den grövre kriminaliteten, såväl bland ungdom som bland äldre, dessbättre fortfarande är så låg i vårt land, att vi ständigt vid internationella jämförelser befinner oss bland de allra mest lågkriminala länderna vid sidan av t. ex. England, Danmark och Holland. Den brottslighet, särskilt våldsbrottsligheten, som dock finns, måste ha så komplexa orsaker, av social, ekonomisk och psykologisk natur, att man inte vinner någon som helst klarhet genom att hänvisa till enbart förändrad värdeskala. Enligt ungdomsvårdskommitténs uppfattning är det viktigaste när det gäller att förebygga brottslighet, att man först och främst söker skapa sådana villkor för medborgarna i gemen, att man kan förvänta sig att de skola solidarisera sig med samhället. För det andra att de unga under sin uppväxt i hemmet och skolan få möjlighet att utvecklas till harmoniska personligheter med en oförvillad rättsuppfattning och med förmåga att hävda sig och sin mening genom adekvata medel. För det tredje gäller det att ingripa i tid med de lämpliga åtgärderna, när man konstaterar en psykologisk felutveckling hos någon medlem av samfälligheten — det kan ske tidigt i familjekretsen och kallas uppfostringsbesvär eller senare i skola eller samhälle och kallas »beteenderubbning», »vanart» eller brott. Kommittén började sitt utredningsarbete med utarbetande av

ett förslag om ett landsomfattande system för psykisk hälsovård för barn och ungdom. Sedan detta vunnit riksdagens bifall 1945, ha kliniker och rådgivningsbyråer kommit till stånd i tre landstingsområden och ett antal större städer. Endast bristen på utbildad personal för arbetet hindrar att det fått ännu hastigare utbredning. Kommittén känner sig emellertid övertygad om att man är på rätt väg genom att sålunda en tidig hjälp sättes in vid barn och ungdoms hotande felutveckling, varjämte den på barnpsykologiens rön grundade moderna uppfostringskunskapen från den psykiska hälsovårdscentralen sakta men säkert vinner spridning ut bland föräldrarna och lärarna. Även de stora studieförbunden ha tagit upp föräldrafostran. Här finns dock plats för stora och snabba stödåtgärder, framförallt i den form att staten anordnar eller understöder en sådan forskningsverksamhet på barnpsykologiens område, som är oundgängligen nödvändig för det fortsatta framåtskridandet på människokunskapens och människohandlingens område.

Kommittén anför vidare:

För den allmänna förutsättningen för en höjning av befolkningens trivsel och därmed sociala anpassning arbeta i dag alla de krafter inom vårt politiska och ekonomiska liv, som ha massornas välfärd för ögonen. De mera direkta åtgärder som kunna göras för att hjälpa ungdomen att komma till rätta med deras speciella problem ha delvis redan varit föremål för behandling och förslag från ungdomsvårdskommittén; hit höra de olika avsnitten av fritidsfrågorna, där samhället utan tvivel har ett ansvar för att något göres för att komplettera de alltför trånga hemmen. Av direkt förebyggande syfte är det framlagda förslaget om samhällsstöd åt de debila ungdomarna dels med förbättrad skolundervisning och yrkesskolning, dels med kuratorsstöd efter skolans slut. I de två betänkan- den kommittén ytterligare planerar skola vissa frågor rörande de ungas förhållanden i arbetet och frågorna om bostäderna, sexualvanorna m. m. tagas upp till behandling. Likaså skall ett avsnitt om ungdomsbrottslighet och dess behandling inrymmas här.

Rörande den sista frågan kan det utan att föregripa kommitténs slutliga ställningstagande sägas, att det blir en kombinerad social, pedagogisk och psykoterapeutisk behandling som kommer att rekommenderas. Mer eller mindre repressalieberonade åtgärder och behandlingsformer, som visserligen åsyfta att hjälpa i stället för straffa men som behålla den negativt moraliserande inställningen till barnens felutveckling, synas mogna för avskrivning.

En andra huvudpunkt i motionärernas analys gäller medborgarnas överträdelser av de för sexualliv och familjeliv uppdragna regler, som kyrkan tidigare strävat att upprätthålla: skilsmässor, »sexuell promiscuitet», konflikter mellan föräldrar och barn. Också på denna punkt kan

kommittén utan att föregripa sitt slutliga ställningstagande framhålla som sin åsikt, att kyrkans regler för det sexuella livet knappast i verkligheten ha »slagit igenom» bland vårt folk. Att regeln om sexuell avhållsamhet före äktenskapet inte tillämpas, får alltså inte uppfattas som någon för vår tid ny företeelse. Det är bara den större öppenheten som är en ny attityd.

Ungdomsvårdskommittén vill inte med dessa korta påpekanden ha sagt, att allt är väl beställt som det är. Bland annat har kommittén en klar uppfattning om ett vitt utbrett personligt missnöje med de intima mänskliga relationerna, detta såväl inom som utom de bestående äktenskapen. Att klarlägga denna »olycklighet» och söka några botemedel häremot är en gemensam uppgift för det civiliserade Västerlandet. Det tyder på mycket djupt liggande störningar i individens relationer till sin omvärld och till sig själv. Några konkreta uppslag för hur vårt land med dess alltför litet utvecklade psykiatriska forskning och nästan obefintliga psykologiska och socialpsykologiska vetenskap skall kunna göra någon insats på detta fält, kan inte ungdomsvårdskommittén ge. Däremot vill den bestämt ta avstånd från varje dömande och mästrande syn på de svåra personliga anpassningsproblem som nutidsmänniskan är ställd inför.

De i motionen framförda förslagen att i fyra olika avseenden söka inventera »attityderna» hos vårt folk eller grupper inom det, har sitt stora intresse om man därmed avser objektivt klarläggande sociologiska och socialpsykologiska studier. Eftersom ingen enda lärostol i något av dessa ämnen för närvarande finnes inom vårt akademiska undervisningsväsen och de ställda uppgifterna äro de mest grannliga och svåråtkomliga, som en sådan med fältstudier arbetande forskning gärna kan välja ut, synes det dock kommittén som om det vore ogörligt att på denna tidpunkt — då vi sakna vetenskapligt skolade experter på området — föranstalta om någon sådan utredning.

Däremot skulle kommittén vilja stödja ett förslag att statsmakterna så snabbt som möjligt söka få i gång forskning och undervisning såväl i sociologi och socialpsykologi som i de barnpsykologiska och djuppsykologiska disciplinerna. I en framtid skulle vi då kunna utföra bl. a. sådana attitydundersökningar, som motionärerna avsett. Motionärerna ha utan tvivel rätt i att en objektiv undersökning av vad den enskilde medborgaren verkligen tror, tänker och vill — liksom hur han verkligen handlar — kan bli ett verksamt medel för att hjälpa honom till rätta med personliga livsproblem liksom när det gäller att reformera institutionella förhållanden, som eljest genom själva sin ålder bjuda ett envist motstånd mot tidens krav.

Frikyrkliga samarbetskommittén tillstyrker den i motionen föreslagna undersökningen under anförande av följande:

Det kan utan tvekan sägas, att det är långt ifrån klart, vilka moraliska värderingar som f.n. äro förhärskande i vårt folk. Att den kristna värdeskalen i stor utsträckning har övergivits är påtagligt. Det kan inte vara likgiltigt för statsmakterna, vad som kommit i stället, bl. a. därför att rättens uformning är beroende av rättskänslan inom ett folk. Inte minst värdefullt vore det att systematiskt söka utröna orsakerna till bl. a. den ökade brottsligheten och att därvid särskilt taga sikte på frågan om det finns andra och djupare orsaker än de sociala förhållandena i samhället, om m.a.o. den sociala missanpassningen är beroende av en moral, vars grund utgöres av livsåskådningar, som verka nedbrytande i samhället. Det torde finnas faktorer, som alla ansvarskännande medborgare måste betrakta som skadliga för såväl samhället som individerna.

Att en undersökning av föreslagen art, enligt motionärernas uppfattning, bör ske genom Kungl. Maj:ts försorg, synes vara väl motiverat, särskilt av två skäl: dels måste undersökningen bli mycket omfattande och därför kostsam, dels skulle, som motionärerna framhålla, objektiviteten vara betryggad så långt detta är möjligt. Av stor vikt är, att en eventuell undersökning omhänderhaves av vetenskapligt skolade personer med sakkunskap.

Utskottet får för egen del anföra.

Den förändring av den allmänna moraluppfattningen, som utgör utgångspunkten för den föreliggande motionen, liksom de konflikter och friktioner med samhällets institutioner och lagar som därav kunna förändras, förtjäna otvivelaktigt allvarligt beaktande från statsmakternas sida. I vad mån ökad brottslighet — där en sådan verkligen föreligger — kan anses betingad av att tidigare förhärskande moraluppfattningar förlorat sin normerande kraft eller av andra i motionen berörda faktorer är, såsom i flera av remissyttrandena framhållits, en öppen fråga. Närmare undersökningar av dessa förändringar i moraluppfattningen samt av medborgarens därav betingade förhållande till sin omgivning och samhället vore emellertid av största intresse. Såsom ungdomsvårdskommittén framhåller, skulle därigenom säkrare utgångspunkter kunna vinnas för de samhälleliga åtgärderna mot brottslighet och andra former av social missanpassning.

Utskottet delar emellertid fångvårdsstyrelsens mening, att dylika undersökningar lämpligen böra avse orsakssammanhangen inom varje område för sig, då materialet härigenom kan hållas inom rimliga gränser. I stor omfattning äro också sådana utredningar under arbete. Erinras må om ungdomsvårdskommitténs, nykterhetskommitténs, skolkommissionens och befolkningsutredningens redan avgivna eller snart väntade betänkanden. Av väsentlig betydelse är — såsom ungdomsvårdskommittén vidare framhållit — givetvis även den vetenskapliga forskningen inom sociologiens

samt religions-, social- och särskilt barnpsykologiens områden, hittills endast föga odlade i vårt land. Det torde få förutsättas, att dessa önskemål bli beaktade vid det pågående arbetet på en utvidgning och fördjupning av det samhällsvetenskapliga studie- och forskningsarbetet vid vårt lands universitet och högskolor. Fångvårdsstyrelsen har uttalat, att en undersökning av detta slag knappast lämpar sig för den offentliga utredningsformen. Fastmera torde den liksom hittills få överlämnas åt den vetenskapliga forskningen eller åt ideella krafter inom samhällsarbetet. För sådana utredningsuppgifter synes emellertid understöd av allmänna medel i förekommande fall böra kunna påräknas.

Utskottet kan bland annat på grund av ovan påpekade praktiska skäl icke tillstyrka att man nu hemställer om igångsättande av en ny statlig utredning om de folkmoraliska förhållandena över hela fältet.

Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motion, II: 328, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 maj 1947.

På utskottets vägnar:

MANNE STÅHL.

Närvarande: herrar Ståhl, Allard och Hægglöm, fröken Olsson, herrar Svensson i Stenkyrka, Jönsson i Lund och Odhe, fru Möller, fru Ericsson i Luleå och herr Johnsson i Skoglösa.